

DIMENSIUNI ALE CONFLICTULUI HIBRID ȘI COORDONATE ÎN CONTRACARAREA EFECTELOR ACESTUIA

Colonel conf.univ.dr. Aurelian RAȚIU

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

Domeniile războiului s-au transformat în timp, ceea ce a produs schimbări semnificative atât în modul de abordarea a confruntării, cât și în ceea privește fizionomia și tipologia acțiunilor. Conflictul militar a fost și este caracterizat de iregularitate: actori tradiționali și netradiționali ce acționează direct sau indirect, cu forțe proprii sau prin intermediari (forțe proxy), ce își constituie structuri militare convenționale sau paramilitare și derulează acțiuni convenționale concomitent cu activități teroriste, specifice insurgenței sau criminalității organizate.

Soluțiile pentru contracararea conflictului hibrid trebuie înțelese prin prisma însumării caracteristicilor cunoscute (convenționale) ale conflictului, ale acelor mai puțin cunoscute, dar și prin dezvoltarea altora noi, neașteptate, surprinzătoare (de tip iregular), determinate de evoluția din spațiul operațional.

Cuvinte-cheie: conflict hibrid, mediu operațional, amenințări hibride, contracararea efectelor, zonă de responsabilitate.

INTRODUCERE

Pe fondul caracterului de interdependență în cadrul relațiilor dintre state, în ceea ce privește sectorul economic, al securității, al proliferării riscurilor și amenințărilor de tip iregular (atacuri teroriste, atacuri cu agenți biologici, cu vectorii purtători de substanțe CBRN, agresiuni informaționale, cibernetice sau de tip geofizic, crima organizată, migrația ilegală) și al globalizării spațiului de confruntare dintre multitudinea de actori, devine evident faptul că *războiul/conflictul hibrid*, în accepțiunea actuală, poate fi considerat un concept de actualitate, dinamic și extrem de complex.

Problematica este relevantă atât din perspectiva efectelor amenințărilor hibride ce se propagă în toate mediile de confruntare, cât și din perspectiva adaptării permanente a structurilor militare și a dezvoltării unor capacități complementare pentru a se putea da un răspuns pertinent și eficient acestor provocări.

MEDIUL OPERAȚIONAL DE TIP HIBRID ȘI DIMENSIUNI ALE CONFLICTULUI HIBRID

Din logica existenței *amenințărilor, agresiunilor și operațiilor hibride*, apare următoarea întrebare: Unde sunt derulate acestea? Mediul în care acestea se manifestă este caracterizat de o gamă largă de componente, precum: actorii, spațiul fizic (terestru, aerian, naval, cosmic) de desfășurare a acțiunilor, informația, tehnologia, mediul cultural, factorii de risc, amenințările etc., practic, un mix de elemente, iar combinarea/încrucșarea acestora conduce către ceva complex și nou, și anume către un *mediu hibrid*.

Mediul operațional, în contextul actual, poate fi înțeles ca fiind un complex de condiții, circumstanțe și acțiuni, creat de multitudinea de actori ce interacționează, într-un anumit areal, urmărindu-și propriile interese și care influențează deciziile privind angajarea capacităților militare și nonmilitare avute la dispoziție, pentru atingerea obiectivelor scontate: „*Mediul operațional de tip hibrid, într-o altă viziune, reprezintă „cadrul de manifestare a amenințărilor de tip hibrid și presupune configurația complexă și combinată a eșichierului de actori, mijloace, acțiuni care converg în mod concentrat și, de cele mai multe ori, în ascuns, spre împlinirea scopurilor urmărite”*. (Ganea, 2016, p. 65).

În general, elementele cele mai importante ale mediului operațional hibrid ar putea fi următoarele: *Mediul/spațiul fizic (terestru, aerian, naval); Actorii*

ce produc amenințări și pericole; Populația civilă/locală; Agenții și organizații; Actori independenți; Actori necunoscuți; Mediul informațional și cibernetic.

Mediul/spațiul fizic (terestru, aerian, naval)

Mediul fizic este spațiul terestru, aerian, naval și cosmic în care/pe care forțele/capabilitățile părților se vor confrunta pentru atingerea intereselor/obiectivelor. Astfel, în acest demers științific sunt abordate unele aspecte ale dimensiunilor conflictului hibrid mai puțin studiate, precum: dimensiunea aeriană și navală, în comparație cu celelalte, terestră și cea informațională.

Mediul terestru este spațiul geografic terestru/uscat (suprafața litosferei), cu toate elementele sale naturale, precum și cele create de om, care, într-un fel sau altul, influențează organizarea, pregătirea și derularea acțiunilor convenționale sau neconvenționale. Forțele vor acționa într-o varietate de zone, atât în cele clasice: șes, deal și podiș sau teren muntos-împădurit, cât și în alte regiuni, precum cele arctice, în zone costiere (litoral), de junglă, deșert sau urbane. Campaniile, de cele mai multe ori, implică o combinație de astfel de medii.

Mediul fizic pentru componenta navală (forțe maritime și fluviale) este reprezentat de oceane, mări, fluvii, terenurile scufundate și apele interioare navigabile. Spațiul maritim – suprafața oceanelor, mărilor, fluviilor, precum și adâncimea acestora (spațiul subacvatic) – este locul de desfășurare a acțiunilor componentei navale și reprezintă două treimi din suprafața planetei. Mediul maritim permite forțelor angajate să aibă acces la coastă, să aibă mobilitate, proiecție și autonomie logistică. Activitățile maritime sunt influențate de condiții meteorologice, oceanografice și geografice ale mediului marin: mărimea valurilor, forța vântului, viteza curenților, temperatura aerului și a apei, transparența apei, marea, salinitatea și densitatea apei, caracteristicile fundului apelor (mării, canalelor și fluviilor) – factori care influențează, deopotrivă, capacitatea navelor de a naviga și de a folosi sistemele de armament.

*Puterea aeriană, care activează, în special, în spațiul aerian, dar și în cel cosmic, a schimbat în mod esențial paradigma conflictelor. Spațiul aerian este „*acel mediu continuu care înconjoară întreaga planetă, fiind delimitat doar de suprafața terestră și suprafața mării. Această caracteristică facilitează anumite avantaje diferențiate față de spațiul terestru, maritim și subacvatic, generate printr-o anumită libertate de acțiune, constrânsă doar de performanțele aparatului de zbor la granițele geofizice și abilitățile echipajelor*” (Roman, 2017, p. 20). Apariția amenințărilor de tip hibrid în spațiul aerian a complicat intervenția elementelor puterii aeriene în ecuația conflictelor, prin prisma capabilităților puterii aeriene și a rolului acestora în raport cu un adversar de tip hibrid.*

Actorii ce produc amenințări hibride

Amenințările pot apărea sub diferite forme și provenind din partea unor grupări (Rațiu, 2020, p. 46) precum:

- forțe militare convenționale, ușor identificabile pe baza uniforme și a armamentului „*purtat la vedere*”, acționând convențional/tradițional;
- forțe neconvenționale/de tip iregular, greu de identificat, care acționează printr-o combinație de violență și subversiune: forțe proxy, rețelele teroriste, grupări de gherilă, carteluri de crimă organizată, grupările ideologice capabile să construiască structuri paramilitare sau rețele teroriste transnaționale, hackeri sau grupuri de hackeri, organizații specializate în spălarea și reciclarea banilor murdari, asociații de tip mafiot, grupuri de presiune și destabilizare etc.

În unele cazuri, forțele oponente pot produce *riscuri* sau *ameninți hibride*. În astfel de cazuri, o grupare poate combina într-un mod complementar forțele/acțiunile convenționale și forțele/acțiunile neconvenționale. În alte cazuri, o singură forță poate adopta, în sine, o combinație de acțiuni cu caracteristici convenționale și neconvenționale.

A) *La sol*, unii potențiali adversari pot folosi sisteme avansate de arme în tactici de tip iregular/gherilă sau pot schimba tactici neregulate și convenționale în funcție de situație. În general, forțele militare proxy, de gherilă, utilizează împotriva structurilor de securitate armamente convenționale, dar în cadrul unor tactici diferite, de tip hibrid, precum: amplasarea de dispozitive explozive improvizate, atacuri și ambuscade pregătite în grabă, focuri indirecte cu ajutorul unor sisteme de artilerie mai mult sau mai puțin performante, poate chiar improvizate, acte de terorism (atacurile sinucigașe/kamikaze, asasinat, răpiri și sechestrări de persoane).

B) Confruntările militate *navale* au un caracter preponderent ofensiv și implică manevrabilitate continuă. De cele mai multe ori, acțiunile forțelor navale convenționale și neconvenționale vor începe pe mare și se vor sfârși pe uscat. Pentru aceasta se acționează atât cu nave mari de luptă, cât și cu mijloace mici, rapide, manevriere, cu o bună protecție a forțelor ambarcate, dar și cu putere de lovire considerabilă. Terorismul internațional acționează nu doar pe *uscat*, ci și *pe mare* și reprezintă o reală și complexă amenințare. Prevenirea atacurilor teroriste *pe* sau *dinspre* mare, precum și contracararea trecerii frauduloase a frontierelor maritime de către teroriști au devenit o preocupare majoră pentru statele cu ieșire la mări și oceane. Terorismul și acțiunile asociate au avut ca efect creșterea numărului de acte de *piraterie maritimă*. Mai mult, identificarea unor interese comune, ale *teroriștilor* și ale *piraților*, a condus la coalizarea și chiar unificarea grupărilor, extinderea zonelor de acțiune, dar și la schimbări calitative în tehnicile de acțiune și în arsenalul folosit.

C) Capabilitățile din *spațiul aerian* răspund unui spectru larg de amenințări, amenințări care sunt utilizate atât pe timpul operațiilor de tip convențional, cât și neconvențional: avioane de luptă multirol, elicopterele de atac, vehiculele aeriene fără pilot, rachetele anti-radiolocație, rachetele balistice, rachetele tactice, capabilitățile ISR – Intelligence, Surveillance, Reconnaissance.

Cele mai relevante amenințări rămân cele convenționale, tradiționale, constând din avioane de luptă și elicoptere. Cu toate acestea, se apreciază că utilizarea vehiculelor aeriene fără pilot a luat, în ultima perioadă, un avânt din ce în ce mai mare. Alături de amenințările convenționale, actorii statali și nonstatali utilizează pe scară largă și alte amenințări aeriene *de tip hibrid*, în special aeronavele civile (utilizarea avioanelor de pasageri ca armă pe timpul atacurilor din 11 septembrie 2001 din Statele Unite ale Americii) – *amenințări de tip RENEGATE*, aparate de zbor fără pilot, de dimensiuni mici (de tipul dronelor), sau utilizarea sistemelor de rachete antiaeriene pentru doborârea aeronavelor civile (așa cum s-a întâmplat în Ucraina și în Iran).

Populația civilă/locală

Cele mai multe acțiuni și campanii se desfășoară printre sau afectând populația civilă, iar militarii și structurile de securitate vor avea contact permanent cu populația locală. Acest lucru solicită liderilor/comandanților de la toate nivelurile să ia în considerare, încă de pe timpul planificării, efectele pe care operațiile de securizare le vor avea asupra civililor, comunităților locale și asupra infrastructurii. Demersurile în acest sens pot varia:

- în confruntările convenționale, se urmăresc: evitarea producerii de victime în rândul civililor prin evacuarea și/sau strămutarea acestora, amenajarea de tabere de refugiați etc., evitarea afectării infrastructurii civile;
- în conflictele hibride, operațiile se concentrează pe protejarea populației civile împotriva atacurilor și abuzurilor făcute de grupările oponente, pe combaterea efectelor acțiunilor psihologice ale acestora, precum și pe acțiunile de suport (refacerea/construirea unor elemente de infrastructură, oferirea de servicii medicale și educaționale etc.), pentru ca forțele guvernamentale și ale coaliției internaționale/alianței să câștige autoritate și legitimitate (astfel, populația civilă neutră sprijină componenta guvernamentală).

Populația civilă și societatea, în ansamblul ei, constituie centrul de greutate în cadrul războiului hibrid. Atractivitatea privind angajarea populației/societății decurge din „*dimensiunile ample, eterogenitatea structurală, ușurința privind producerea efectelor dorite, existența unor posibile linii de falie între grupuri etnice (rupturi în caracterul omogen), implicarea unor segmente ale populației extrem*

de permissive la anumite mesaje, oferind posibilitatea manipulării”. (Mihalcea, 2018, p. 18). Practic, toate elementele enumerate pot reprezenta vulnerabilități și pot fi speculate de către entitățile în conflict.

Agenții și organizații

Instituțiile/agențiile și organizațiile cu relevanță pot fi reprezentate de departamentele/instituțiile guvernamentale locale și internaționale, forțe de securitate ale națiunii-gazdă, forțe militare de coaliție, organizații neguvernamentale (ONG), organizații private de securitate și chiar oameni de afaceri independenți.

În mediul operațional actual, forțele militare/de securitate naționale și de coaliție, după modelul abordării hibride, nu mai sunt în prim-plan precum în război, dar au rol bine definit, implicându-se în sprijinul acțiunilor altor agenții și organizații guvernamentale și neguvernamentale pentru îndeplinirea unor obiective variate: politice, economice, sociale, militare, culturale etc. Mai mult, în sensul creării condițiilor necesare pentru ca instituțiile guvernamentale și organisme civile să realizeze efecte de durată pe plan politic, economic, social etc., instrumentul militar este implicat direct în realizarea acțiunilor extrem de necesare pentru crearea unui climat de securitate și stabilitate.

Actori necunoscuți și independenți

Unii actori din mediul operațional vor fi considerați *necunoscuți* din perspectiva sprijinului (il acordă sau nu) campaniei/forțelor care urmăresc securizarea. Actorii indigeni vor susține campania dacă apreciază că obiectivele și scopurile finale, precum și metodele/mijloacele de realizare a acestora sunt legitime sau sprijină propriile lor interese. Percepția lor asupra legitimității va depinde de cultura și de așteptările lor sociale. Astfel, trebuie înțelese percepțiile și interesele acestor actori pentru a acționa în sprijinul lor și pentru a-i proteja în beneficiul campaniei. Unii actori vor acționa complet independent (*actori independenți*) de forțele guvernamentale legitime, chiar dacă obiectivele lor finale se aliniază cu cele ale campaniei. Astfel de grupări vor evita interacțiunea cu forțele militare, urmărindu-și propriile obiective. Decidenții trebuie să conștientizeze prezența în zona de responsabilitate și, mai ales, efectele acțiunilor unor astfel de organizații, precum și modul în care acestea pot afecta atingerea obiectivelor încredințate (NATO Chiefs of Staff, 2016, pp. 1-5).

Mediul informațional și cibernetic

Mediul informațional reprezintă spațiul cognitiv, virtual și fizic de desfășurare a tuturor acțiunilor și proceselor care implică procurarea, prelucrarea și utilizarea informației. Mediul informațional este compus din „*indivizi, organizații și sisteme*

care colectează, prelucrează, diseminează sau acționează asupra informațiilor” (US Department of Defense, 2016, p. 2).

Informația este liantul dintre mediul fizic și celelalte domenii pe care actorii implicați le utilizează, elementul integrator al tuturor acțiunilor desfășurate pentru atingerea obiectivelor urmărite.

Decizia, în orice domeniu, dar, mai cu seamă, în cel al gestionării conflictelor presupune o informare oportună, exactă și de maximă rigurozitate, iar predicția în ceea ce privește necesarul de informații are un rol extrem de important în contextul situațiilor ambigue specifice confruntărilor hibride.

Actualmente, întreaga societate este conectată în „rețea” (rețeaua internet, sisteme de comunicații GSM, rețele de socializare etc.), ceea ce permite atât actorilor statali, cât și celor nonstatali să utilizeze tehnicile și mijloacele specifice mediului informațional pentru a-și atinge obiectivele. Aceștia folosesc mijloace din cele mai diverse pentru a exploata, a întrerupe sau a scoate din funcțiune sistemele decizionale, pentru a dezinforma și a promova produsele propagandei, pentru a întări rezistența internă, pentru a recruta susținători, a solicita finanțare și pentru a promova legitimitatea propriilor acțiuni, simultan cu discreditarea acțiunilor altor actori, aceste acțiuni și activități desfășurându-se în mediul informațional.

O componentă semnificativă a mediului informațional este *spațiul cibernetic*, care se suprapune dimensiunii fizice și celei informaționale. Este esențial ca analiza mediului informațional să includă și acțiunile din spațiul cibernetic, și identificarea persoanelor și grupurilor-cheie care influențează decizia și populația civilă autohtonă prin intermediul spațiului *cibernetic*. *Spațiul cibernetic* reprezintă „mediul virtual, generat de infrastructurile cibernetice, incluzând conținutul informațional procesat, stocat sau transmis, precum și acțiunile derulate de utilizatori în acesta” (Guvernul României, 2013, p. 7).

Puterea oferită de tehnologia informației și de mijloacele din cadrul spațiului cibernetic este componentă a războiului hibrid ca strategie de atingere a obiectivelor de către actorii statali sau/și nonstatatali.

Beneficiul maxim al oricărei forme de atac realizat în spațiul cibernetic sporește atunci când această formă este integrată cu celelalte metode și mijloace de atac, devenind un element complementar și conducând la *hibridizarea* confruntării. Utilizarea elementelor hibride pe care le pune la dispoziție domeniul cibernetic (atacuri cibernetice, propagandă prin mediul virtual, rețele de socializate etc.) poate constitui un factor de multiplicare a forței.

IMPERATIVE ÎN COMBATAREA EFECTELOR CONFLICTELOR HIBRIDE

Pentru o mai bună înțelegere a contextului operațional al confruntărilor hibride, a naturii acestor tipuri de amenințări este necesară identificarea imperativelor și, apoi, a direcțiilor de acțiune pentru limitarea sau eliminarea riscurilor specifice.

Imperativele în cadrul confruntărilor hibride sunt reprezentate de contextul schimbărilor din mediul operațional și de mijlocele la dispoziție utilizabile în strategiile de combatere.

Imperativul cognitiv. Acesta face referire la componenta cognitiv-psihologică a războiului hibrid și presupune o bună înțelegere a mediului operațional din zona de responsabilitate, astfel încât să se identifice cele mai bune metode și instrumente prin intermediul cărora este generată o anumită percepție adversarului, astfel încât acesta, involuntar, să decidă și să acționeze în dezavantajul său. Această idee este inclusă în conceptul de *control reflexiv*, concept provenit din spațiul estic, care presupune „*acțiunea de a furniza unui adversar informații special pregătite care să-l conducă pe acesta către luarea voluntară a unei decizii ce avantajează inițiatorul acțiunii*”. (Georgescu, 2016, p. 79).

Această abordare nonliniară reprezintă, de fapt, un mod atipic de gândire, prin care se creează condițiile pentru proiectarea puterii/influenței în zone de interes, utilizarea simultană a unei game extrem de variate de metode și mijloace nonmilitare, urmărind ascunderea intențiilor geopolitice, militare, economice etc. reale și influențarea adoptării de decizii predictibile din partea competitorilor. Scopul principal al acestor acțiuni este acela de a crea un impact direct, rapid și semnificativ asupra eficienței măsurilor militare și nonmilitare pe care adversarul le adoptă.

În acest sens, abordarea operațională trebuie să fie în măsură să asigure contracararea cât mai eficientă a aspectului cognitiv al amenințărilor hibride, prin acțiuni articulate care pot fi desfășurate la toate nivelurile, prin angajarea celor mai potrivite capabilități. Aceste acțiuni trebuie să fie desfășurate astfel încât să aibă ca efect contracararea eficientă a amenințărilor și să creeze condițiile necesare pentru acțiuni ulterioare.

Imperativul abordării cuprinzătoare și integrate. În contextul utilizării de către adversari a amenințărilor hibride, imperativul abordării cuprinzătoare se referă la crearea de oportunități pentru operații de nivel tactic, punctuale/pe domenii, dar și acțiuni cu scopul de a genera efecte de ordin strategic și efecte în lanț cu implicații în mai multe domenii. Este vorba de conjugarea eforturilor de a înțelege fenomenul războiului hibrid și de a pune la punct mecanisme de identificare cât mai timpurie a amenințării și de a răspunde eficace la agresiunea hibridă. Combaterea amenințărilor hibride reprezintă o activitate complexă, iar măsurile întreprinse pentru limitarea efectelor acestora depășesc sfera de cuprindere și de responsabilitate a unui singur

actor/instituție, implicând o *abordare cuprinzătoare* – conjugarea/integrarea eforturilor în timp și în spațiu a tuturor instrumentelor de putere, actorilor/părților implicate, atât pe plan intern, cât, mai ales, pe plan internațional.

Imperativul șablonismului – presupune evitarea organizării, planificării și desfășurării liniare, uniforme, a acțiunilor/măsurilor în timp și în spațiu. Având la bază o bună cunoaștere a complexității mediului operațional, acest aspect este relevant pentru evitarea surprinderii, prin modalități de gândire, concepții și măsuri care să ocolească abordarea de tip doctrinar a operațiilor. În timp ce normativele militare impun stabilirea unor proceduri clare și precise, noua viziune operațională presupune, din partea liderului, o analiză mult mai aprofundată a situației și a factorilor, fiind imperativă o abordare diferită de cea dogmatică, tradițională.

Analiza acestor imperative scoate la iveală o legătură intrinsecă între domeniul cognitiv al înțelegerii sistemelor adaptative complexe în conflictul hibrid și domeniul fizic, dintre componenta violentă și nonviolentă, militară și nonmilitară și a eforturilor elementelor de putere de la toate nivelurile. Aceste imperative se consideră a fi esențiale, deoarece, prin înțelegerea lor, se facilitează, la nivel decizional, adoptarea măsurilor necesare pentru gestionarea conflictelor hibride.

CONCLUZII

Complexul angrenaj al conflictului hibrid include metode și mijloace militare violente și nonviolente, politico-diplomatice, informațional-propagandistice, comercial-economice cu elemente corupționale, cercetare-diversioniste de partizanat, energetice și de infrastructură critică, cibernetice, CBRN etc. Astfel, efectele conflictelor hibride se propagă în toate mediile în care se desfășoară conflictul, fie că ne referim la mediul terestru, aerian, maritim, informațional și cosmic, dar și în alte domenii ale vieții sociale: politic, economic, diplomatic, cibernetic, social, cultural, religios etc.

Orice răspuns la amenințări de tip hibrid va impune o abordare cuprinzătoare/integrată prin angajarea unui spectru larg de instrumente militare, nonmilitare, guvernamentale și neguvernamentale.

Acțiunile integrate (interagenții, interinstituționale), așezate pe un palier superior, nu vor însemna doar cooperarea sau alăturarea instrumentelor guvernamentale, ci fuzionarea/integrarea lor, implicând, de asemenea, și organizațiile internaționale ori neguvernamentale.

BIBLIOGRAFIE:

1. Ganea, I. (2016). *Noul mediu de securitate și consecințele sale. Războiul hibrid ca fenomen actual*. București: Revista Oștirii Române, nr. 1.
2. Georgescu, D. (2016). *Războiul hibrid – cea mai complexă formă de aplicare a artei operative*. București: Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, nr. 2.
3. Mihalcea, V.C. (2018). *Fundamente și ținte ale războiului hibrid în acțiunile beligenei contemporane*. București: Revista Infosfera, nr. 1.
4. Rațiu, A. (2020). *Conflictul hibrid. Forme de manifestare și modalități de gestionare*. Sibiu: Editura Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”.
5. Roman, D. (2017). *Riposta antiaeriană a Forțelor Terestre din perspectiva modelelor conceptuale de lucru colaborativ*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
6. Chiefs of Staff (2016). *AJP-3.2.-Allied Joint Doctrine For Land Operations*, Bruxelles: NATO Standardization Office.
7. Guvernul României. (2013). *Strategia de securitate cibernetică a României*. *Monitorul oficial*, nr. 296 din 23 mai 2013, <https://cert.ro/vezi/document/strategia-de-securitate-cibernetica>, accesat la 29 martie 2020.
8. US Department of Defense. (2016). *Strategy for operations in the information environment*. Virginia: Department of Defense, SUA, <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/DoD-Strategy-for-Operations-in-the-IE-Signed-20160613.pdf>, accesat la 19 martie 2020.